

Herczog Krisztián

A drámapedagógiai foglalkozások pályalélektani megközelítése

Tanulmányomban egy alternatív pályaorientációs program elméleti alapjait fektetem le. A kiindulási problémakör az, hogy a nem tudatos pályaválasztás a későbbiekben beláthatatlan következményekkel jár(hat). A lehetséges segítők körét kibővíttem a drámapedagógussal. A szakirodalmi háttér áttekintése után bemutatom, hogy egy drámapedagógiai foglalkozáson a pályalélektan szempontjából milyen fontos jelenségek zajlanak le. Végül pedig kísérletet teszek a drámapedagógia pályalélektani funkcióinak önálló csoportosítására.

I. BEVEZETÉS

Az elmúlt évek gazdasági és társadalmi átalakulása következtében nemcsak a média, hanem a szakemberek is egyre többen foglalkoznak a nagyarányú munkanélküliséggel, a hiányszakmák megjelenésével, a szakképzés hiányosságaival és presztízsének társadalmi csökkenésével, a diploma elértéktelenedésével. Tanulmányok, konferenciák, tudományos viták visszatérő témái ezek. De a problémakört még bővíthetjük további jelenségekkel is. Szűkebb és tágabb környezetünkben mindannyian ismerünk olyanokat, akik rosszul választottak pályát, nem érzik magukat jól a munkahelyükön, pár év alatt kiégtek (*burn-out* jelenség), vagy éppenséggel a munkájukat mindennél fontosabbnak tartják (*workaholism* jelenség).

Mindezek a problémák a pályalélektan területéhez is tartoznak. Csökkenthető lenne a pályát rosszul választók száma, ha az egyének a pályaválasztásuk során tudatos döntést hoznának, és a munkaerő-piaci sajátosságokat is figyelembe véve, a személyes adottságaiknak megfelelő szakmát választanának. Ez nem is olyan könnyű feladat, és az elsődleges szocializációs közeg (család) mellett szükség van egyéb segítő személyekre, szervezetekre.

Az intézményes szocializációs közegnek (iskola) sok lehetősége van a segítségnyújtásra, amelyek közül több területet még fel sem fedeztek. Tanulmányomban egy olyan közvetítő személlyel foglalkozom, akiről eddig nagyon keveset olvashattunk a szakmai írásokban. Ez a közvetítő személy a drámapedagógus, aki ismereteim és tapasztalataim alapján sokat tehet a pályaorientáció területén is. Az előzőekben bemutatott problémák ismeretében elgondolkodtam azon, hogy milyen lehetőségeket rejt magában a drámapedagógia pályalélektani szempontból. Központi kérdésem tehát: tehet-e valamit egy drámapedagógus a diákok tudatosabb pályaválasztásáért?

II. A TÉMA SZAKIRODALMÁNAK KRITIKAI BEMUTATÁSA

A pedagógus szerepe a pályorientációban

Püski Tamás tanulmányában¹ egy elgondolkodtató adattal találkoztam. Végzős gimnazisták körében folytatott vizsgálatában azt az eredményt kapta, hogy az iskola a pályaválasztásban a tanulók kevesebb, mint 1 százalékát befolyásolja. A vizsgálat önbevalláson alapult, és éppen ezért nem zárható ki az indirekt pályorientáció szerepe sem, ám ennek ellenére felvetődik a kérdés, hogy az iskola milyen segítséget tud nyújtani a pályaválasztás előtt álló diákoknak.

A pedagógusok felelőssége (is), hogy a diákok pályaszocializációs folyamatát támogassák: „A pályaszocializáció folyamatában a leendő hivatás, foglalkozás gyakorlásához szükséges tudás átadásában, a pályaválasztást szolgáló érzelmi elköteleződés és a munkavégzés iránti szándék kialakításában, illetve a fiatalok pályaválasztási érettségének támogatásában jutnak fontos szerephez a tanárok.”²

A pályorientáció tehát egyrészt a mindennapi nevelésbe ágyazottan valósul meg, hiszen a „pályafejlődés támogatása az általános nevelés, személyiségfejlesztés részterületét képezi”³. Minden pedagógus feladata, hogy a későbbi pályaválasztáshoz és pályaidentifikációhoz szükséges információkat és érzelmeket hozzáférhetővé tegye a tanulók számára.

Másrészt azonban a pályorientáció közvetlenebb formában is jelen lehet a pedagógusok munkájában. Külön foglalkozásokat szervezhetnek a témában (pl. pályaválasztási szakör), elvihetik a diákokat pályaválasztási kiállításra, vagy meghívhatnak egy pályaválasztási tanácsadót. Az *Új Pedagógiai Szemle* 2006/1. számában⁴ jó példát olvashattunk arról is, hogy a pedagógusok osztályfőnöki órán hogyan foglalkoznak a pályaválasztással.

Ezek a hagyományos megközelítései a pedagógusok pályaszocializációs felelőségének. Azonban nem szabad itt megállni. Régóta cél a pályorientáció iskolai jelenlétének fokozása. Ehhez fel kell fedezni az új módszerekben rejlő lehetőségeket. Ezért fontos megvizsgálunk, hogy a drámapedagógia milyen lehetőségeket rejt magában.

Drámapedagógiai alapfogalmak

A további gondolatokhoz szükséges a drámapedagógia fogalmát tisztázni, ugyanis nem azonos a színjátszó csoportokkal. A színjátszó csoport egy szervezeti keret, egy önállóan választott szabadidős tevékenység, ami az érdeklődésnek megfelelő szórakozást, játékos ismeretszerzést és társaságot biztosít.

1 Püski, 2007.

2 N. Kollár–Szabó, 2004, 504.

3 N. Kollár–Szabó, 2004., 506.

4 Schüttler, 2006.

A csoport vezetője dönti el, hogy milyen módszerekkel dolgozik, így szabadon választhat a következő dramatikus tevékenységformák között:

„A” típus: gyakorlatok (szabályjátékok, tapasztalatszerzés, készségfejlesztés, helyzetgyakorlatok, egyéb művészetek formanyelvének bevonása).

„B” típus: dramatikus játék (közös megegyezés után spontán, megismételhetetlen alkotás születik, a játékosok építik fel a szituációt).

„C” típus: színház (egy produktum létrehozása, legtöbbször dramatizálása).

„D” típus: tanítási dráma, komplex dráma (dráma a dolgok megértése végett, azaz egy nevelési cél érdekében kötöttebb módon vizsgálják meg egy témát, és így érzelmi-értelmi tapasztalatra tesznek szert).

(Bolton alapján, 1993)

Alapvetőnek látom, hogy egy drámapedagógiai szakkörön mind a négy tevékenységformát alkalmazzuk a gyerekek fejlődése érdekében. A foglalkozásokat a drámapedagógiai szemlélet⁵ határozza meg. Ez egy személyiségközpontú módszer, reformpedagógiai alapokkal. Nem látványos, nem ér el gyors eredményt, hanem folyamatos fejlesztéssel építi a személyiséget. Alapelv, hogy nem a létrejött produkció, hanem a folyamat számít. Ezért nem egy-egy irodalmi alkotást dramatizálunk, hanem problémákra fókuszált foglalkozások alapján közösen hozunk létre egy előadást (legtöbbször csak a magunk számára). Az így létrejött produkció nem olyan magas esztétikai értékű, viszont a létrehozási folyamat során jobban fejlődnek a résztvevők, mint ha csak reprodukálnának egy irodalmi alkotást. Az egész foglalkozás az élet gyakorlótere, ahol biztonságban próbálhatják ki, és ismerhetik meg magukat a tanulók. Így lehetőségük nyílik arra, hogy bizonyos szituációkban, kisebb kockázat mellett nézzenek szembe egy problémával. Annak sikeres megoldása bátorítást, rutint ad ahhoz, hogy éles helyzetben is alkalmazni tudja az itt megszerzett tudást. Tehát valós életben bekövetkezett, jelen idejű, összetett élményt él át a diák.

⁵ Ennek értelmezése a továbbiakban elsősorban Kaposi László munkáin alapszik.

III. A TÉMA KIFEJTÉSE

Pályalélektani jelenségek drámapedagógiai foglalkozásokon, szakkörökön

Az előzőek alapján egyértelmű, hogy egy drámapedagógiai foglalkozáson a személyiség fejlesztése áll a középpontban. Nem művészeket képziünk, hanem művészeti eszközökkel harmonikus embereket. A művészet eszköztárával fejleszhető a későbbi asztalos, elméleti matematikus, pék, lakberendező, eladó, villanyszerelő vagy bármilyen más szakember személyisége is, s ez jó hatással van a pályorientációra. Zrinszky László erről így vall: „A személyiség általános kiképzése, az alpműveltség elsajátítása, a tanulás és a munka megszerettetése, a kooperációra való készség és a szervezési ügyesség, úgyszintén a döntési képesség és a felelősségérzet kialakítása, az ésszerű időbeosztás technikájának elsajátítása és hasonlók – mind elősegítik a pályán való majdani beválást.⁶⁷”

Pályalélektani szempontból sem elhanyagolható az a tény, hogy a drámapedagógus jobban ismerheti a tanulókat, hiszen a játékok során az egész személyiségük megmutatkozik. Ez pedig azért kiemelten fontos, mert a „megfelelő pályaválasztásnak a széles körű általános képzést követően az egyéni érdeklődés, képességek, készségek és személyiségjegyek alapján kell megvalósulnia.”⁷

Azonban a drámapedagógiai foglalkozásokon nemcsak feltárjuk a képességeket, hanem segítjük is kibontakoztatni azokat. Ez pedig már aktív közreműködés a diák pályorientációjában.

A drámapedagógia pályalélektani funkciói

A pályalélektani és pályorientációs elméletek alapján egy rendszert állítottam fel arról, hogy egy drámapedagógiai foglalkozásnak milyen funkciói lehetnek pályalélektani szempontból. Három fő funkciót különböztetek meg, ám ezen belül további alfunkciók is szerepelnek. Ezek legtöbbje indirekt módon, a foglalkozások mindennapi részeként éveken keresztül valósul meg.

I. Funkció: A látókör bővítése

1. *Információszerzés különböző szakmákról.* A játék során a résztvevőknek különböző foglalkozású személyek szerepét kell felvenniük (pl. logopédus, erdőmérnök, szociális munkás). Ehhez alapvető ismeretekkel kell rendelkezniük a szakmákról. Ha nincsenek ilyen ismereteik, akkor a szerepfelvétel előtt információkat kell szerezniük. Ez történhet önálló kutatással vagy a drámatanár segítségével is. Ne feledkezzünk meg a kortárscsoport szocializációs hatásáról sem, hiszen egymás véleményét, attitűdjét is befolyásolják a játékok során.

6 Zrinszky, 2002, 246.

7 N. Kollár – Szabó, 2004, 505.

2. A *sztereotípiák lebontása*. A játékok során egy problémakört sokoldalúan vizsgálunk. Ennek az egyik feltétele, hogy a játékosoknak túl kell lépniük a szereplők szakmájáról alkotott elsődleges sztereotípiáikon. A hozzáértő drámatanár is sokat segíthet, hogy a fiatalok realisabb képet alkossanak a valóságról, hiszen a játékok során észreveszi a játszók hiányos vagy torzító ismereteit, és elbeszélgethet velük a szakma valóságáról.
3. A *döntés érzelmi hátterének biztosítása*. A játék során nem csak információkat szereznek, hanem érzelmeket is átélnek a szerep eljátszásakor. Ez kimondottan hasznos, hiszen a pályaválasztáskor értelmi és érzelmi egyensúlynak kell kialakulnia a döntés során. Ráadásul a bizonytalan, elképzelés nélküli fiatalok elindulását is segíti: az átélt érzelmek hatására bennük is megindul a keresés folyamata.

II. Funkció: A választás segítése

1. A *választás projekciója*. A játékok során visszatükröződik a fiatalok választása. A szabadon felépített történeteknél sokat elárul, hogy milyen szereplőt választ magának a résztvevő. A szakterületek iránti érzékenységre is rámutat, hogy mennyire szívesen vesz részt ahhoz kötődő jelenetek eljátszásában.
2. *Önismeret fejlődése*. Mivel egy jó drámapedagógiai foglalkozás elengedhetetlen része a jelenetek reflektív megbeszélése, ezért a játszók sokat tudhatnak meg magukról és a döntéseikről. Ez fejleszti az önismeretüket, és a korlátaik felismerését is lehetővé teszi. Ezáltal később tudatosabb pályaválasztásra lesznek képesek, ahol a személyiségüknek megfelelő területet választják majd.
3. *Választási, döntési helyzetek*. Egy komplex drámapedagógiai foglalkozás során a játszók maguk alakíthatják a történet kimenetelét. Ehhez pedig szükséges, hogy értékeljék és mérlegeljék a szereplők előtt álló döntési lehetőségeket. Ez fejleszti a mérlegelési képességeiket, a választási helyzetek összetett vizsgálatát. Ennek pedig nagy hasznát veszik majd a pályaválasztás során is, hiszen ott is mérlegelni kell a lehetőségeket, és az alapján meghozni a legjobb döntést.

III. Funkció: A választott területtel való azonosulás segítése

1. A *foglalkozások játékos kipróbálása*. Az ismeretek átadása mellett nagyon fontos, hogy megfelelő modelleket lássanak a diákok, ezt azonban nehéz elérni (pl. legyen a környezetben kőműves, orvos stb.). Éppen ezért jó a drámapedagógiai foglalkozás, hiszen különböző szerepekbe bújva önmaguknak generálnak modelleket, és a foglalkozások játékos kipróbálása lehetőséget ad az ismeretek rögzítésére, illetve az érzelmi azonosulás kialakulására is.
2. A *döntés megerősítése*. Azoknál a fiataloknál, akik már eldöntötték, hogy milyen pályán szeretnének elhelyezkedni, a pályaidentifikációt erősítheti a játék. Hiszen ha egy jelenetben eljátssza a későbbi munkakörét, akkor a játékon belüli siker áttételesen kihat a választott területre is. Ez pedig segíti a későbbi foglalkozási szerepével való azonosulást.

3. **Motiváció, érzelmi elköteleződés kialakítása.** Minden eddig leírt alfunkcióból egyenesen következik, hogy a drámapedagógiával támogatott pályaválasztás során a választott terület iránt érzelmileg is elköteleződik a diák. Ez nagy jelentőségű, hiszen a motiváció fontos része a pályaszocializációnak, így nagyobb az esély, hogy jó szakember válik belőle.

IV. ÖSSZEFOGLALÁS, GYAKORLATI ALKALMAZÁS

Elméleti síkon igazoltnak látom, hogy a drámapedagógia módszere sokoldalúan hasznos lehet a pályalélektani problémák megoldásában. Egyértelművé vált, hogy az értelem (információk) mellett az érzelemre (azonosulás, motiváció) is hat. A foglalkozások általános személyiségfejlesztő hatása segít abban, hogy a résztvevők olyan fiatallá váljanak, akik tudatos, önmagukhoz adekvát döntést tudnak hozni.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a program gyakorlati alkalmazását érdemes bevezetni. Ez egyrészt jelenti azt, hogy a drámapedagógiai foglalkozásokon nagyobb hangsúlyt fektessenek a pályaválasztás indirekt segítésére. Másrészt érdemes lenne olyan projekteket beindítani, ahol a pályaválasztást direkt módon segítjük a drámapedagógia eszköztárával. Mindenképpen hasznos lenne olyan komplex drámák, színházi nevelési programok eljuttatása az érintett korosztálynak, amelyek fókuszában olyan kérdés áll, ami pályalélektani szempontból is érdekes (pl. Mit tegyen Éva, akit nem vettek fel az orvosira? Menjek-e külföldre dolgozni? Mit rontott el Dani, aki mindig kitűnő tanuló volt, mégsem tud jól elhelyezkedni?).

IRODALOM

- BOLTON, Gavin (1993): *A tanítási dráma elmélete*. Marczibányi Téri Művelődési Központ, Budapest.
- KAPOSI László (szerk., 1995): *Drámapedagógiai olvasókönyv*. Magyar Drámapedagógiai Társaság, Budapest.
- KAPOSI László (szerk., 2005): *Színház és dráma a tanításban*. Magyar Drámapedagógiai Társaság, Budapest.
- N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva (szerk., 2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest. 504–518.
- PÜSKI Tamás (2007): Középiskolások karrierképei. *Új Pedagógiai Szemle*, 2. sz. 111–117.
- RITOÓK Pálné (2006): Pályalélektan, a pályaválasztás pszichológiája. In Bagdy Emőke – Klein Sándor (szerk.): *Alkalmazott pszichológia*. Edge 2000 Kiadó, Budapest. 50–65.
- SCHÜTTLER Tamás (szerk., 2006): Ki milyen jövőt álmodik magának 10 év múlva? *Új Pedagógiai Szemle*, 1. sz. 120–128.
- ZRINSZKY László (2002): *Nevelélmélet*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.